

Міністерство освіти та науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та міжнародних відносин

Бакалаврська робота
на тему: Гібридні режими: симбіоз демократії та авторитаризму

Здобувачки 4 курсу
Групи ПЛ-41
Спеціальності 052 Політологія
Муляр О.Ю.
Керівник: к.іст.н., доцент, професор
кафедри політології та міжнародних відносин
Герасимчук Таміла Федорівна

Рівне 2024

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-концептуальні підходи до дослідження гібридних режимів	6
1.1. Поняття «гібридний режим»: еволюція концепту	6
1.2. Основні характеристики гібридних режимів	11
1.3. Теоретичні моделі та класифікації гібридних режимів	15
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. Причини виникнення та поширення гібридних режимів..	25
2.1. Соціально-економічні передумови виникнення гібридних режимів...25	
2.2. Роль політичної культури та історичних традицій у формуванні гібридних режимів.....	29
2.3. Вплив глобалізації міжнародних відносин на формування гібридних режимів.....	34
Висновки до розділу 2.....	36
РОЗДІЛ 3. Особливості функціонування гібридних режимів.....	37
3.1. Взаємодія демократичних і авторитарних інститутів у гібридних режимах.....	37
3.2. Роль виборів у гібридних режимах: елемент демократії чи засіб контролю.....	44
3.3. Обмеження громадянських прав і свобод: механізми авторитарного впливу.....	48
Висновки до розділу 3.....	52
Висновки.....	53
Список використаних джерел.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі дедалі більше держав демонструють ознаки таких політичних систем, які не можна однозначно віднести ні до класичної демократії, ні до відкритого авторитаризму. В останні десятиліття ми є свідками того, як демократичні інститути дедалі частіше зіштовхуються з новими формами політичних викликів, що поєднують елементи демократичної політичної системи з авторитарними практиками. Особливу загрозу для стабільності ліберальних демократій становлять антидемократичні політичні партії, які діючи в межах легітимної політичної системи, поступово підривають її зсередини. Це явище набуває особливої актуальності на тлі зростання кількості гібридних режимів, що поєднують ознаки демократії та автократії. Гібридні режими поєднують елементи демократичного урядування – такі як вибори, існування опозиції, формальні інститути з авторитарними практиками: цензурою, переслідуванням політичних опонентів, концентрацією влади в руках однієї особи чи вузького кола осіб.

Зростання кількості таких режимів, зокрема у країнах пострадянського простору, Латинської Америки, Азії та Африки, робить дослідження цієї теми особливо важливим для розуміння трансформацій сучасних політичних систем. Гібридність влади ставить під сумнів ефективність міжнародних демократичних стандартів, ускладнює дипломатичні взаємини, сприяє поширенню популізму та ерозії верховенства права.

Крім того, вивчення гібридних режимів має практичне значення для формування політичної культури громадян, зокрема в країнах, що перебувають у перехідному періоді трансформації політичної системи. Усвідомлення механізмів функціонування таких систем дозволяє краще

аналізувати внутрішньополітичні процеси та загрози демократичному розвитку.

Об'єкт дослідження: гібридні режими як політичне явище.

Предмет дослідження: особливості функціонування гібридних режимів.

Мета дослідження: проаналізувати сутність, природу та особливості функціонування гібридних режимів як проміжної форми між демократією та авторитаризмом, з'ясувати їх вплив на політичну стабільність, розвиток громадянського суспільства та демократичні процеси.

Завдання дослідження:

- розкрити зміст поняття «гібридний режим» та еволюцію концепту;
- проаналізувати теоретичні моделі та класифікації гібридних режимів;
- охарактеризувати соціально-економічні передумови виникнення гібридних режимів;
- дослідити роль політичної культури та історичних традицій у формуванні гібридних режимів в умовах глобалізації;
- **особливості** взаємодії демократичних і авторитарних інститутів у гібридних режимах.

Методологія дослідження

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження проведено системний огляд наукової літератури, що стосується поняття «гібридний режим», його еволюції, теоретичних моделей і класифікацій. Це дозволило сформулювати цілісне уявлення про природу гібридних режимів як проміжної форми між демократією та авторитаризмом. Дослідження здійснювалося з позицій системного підходу, що дозволяє розглядати гібридні режими як складні політичні системи, у яких демократичні та авторитарні інститути взаємодіють і впливають один на одного. Метод аналізу дозволяє дослідити окремі складові гібридних режимів, тоді як

метод синтезу сприяв узагальненню отриманих результатів і формуванню цілісного уявлення про природу та механізми функціонування гібридних політичних систем. Застосовано порівняльний метод для вивчення соціально-економічних передумов виникнення гібридних режимів у різних країнах, а також особливостей їх функціонування в контексті політичної культури та історичних традицій. ?

Застосування зазначених методів забезпечило комплексний аналіз сутності, природи та функціонування гібридних режимів, а також їх впливу на політичну стабільність, розвиток громадянського суспільства та демократичні процеси.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для глибшого розуміння процесів трансформації політичних режимів у сучасному світі, зокрема в державах з нестабільною демократією або посттоталітарним минулим. Отримані висновки можуть бути використані студентами у підготовці до практичних та семінарських занять та у подальшому дослідженні даної теми.

Структура дослідження: вступ, три розділи та підрозділи, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1. Теоретико-концептуальні підходи до дослідження гібридних режимів

1.1. Поняття «гібридний режим»: еволюція концепту

Досліджуючи будь-яку категорію, для початку доцільно з'ясувати поняття в відокремленому вигляді, а вже потім переходити до дослідження категорії безпосередньо в цілому. Тому, для початку, варто дослідити дефініцію «режим».

Дефініція «режим» - це багатогранне поняття, яке має широкий спектр значень і застосовується в різних значеннях і контекстах у різних сферах життя. Загалом воно означає певний порядок, спосіб організації, стан або умови в яких відбувається щось [1, с. 179-180].

Режим у юридичній енциклопедії визначається як особливий правовий порядок правового регулювання, який встановлюється для окремих видів суспільних відносин в державі [30, с. 44].

В правовому аспекті термін «режим» потрібно розглядати як комплексне поняття, що характеризує особливий порядок правового регулювання певних видів відносин в суспільстві, який складається з системи правових норм, що взаємодіють між собою, завдяки чому створюють умови для функціонування певної сфери життя.

В юридичній доктрині, як правило, «режим» пов'язаний з регулюванням, управлінням, яке охоплює широкий спектр правових явищ та наголошується на цілеспрямованому характері режимів. Юридична енциклопедія розглядає «режим» як визначений нормами міжнародного і національного законодавства особливий порядок правового регулювання суспільних відносин [30, с. 267].

Сучасне трактування поняття «гібридний» у західному світі щільно вкорінюється у виразі «гібридні інтелектуальні системи», які є місткими комп'ютерними системами з обробки, зберігання знань, винесення оцінки (експертизи) та включають низку методів і підсистем (“software systems

which employ a combination of Artificial Intelligence models, methods and techniques, such as Evolutionary Computation, Meta-Heuristics, Multi-agent Systems, Expert Systems”)[37]

Тепер доцільно з’ясувати суть безпосередньо категорії «гібридний режим».

На теоретичному рівні перед дослідниками постало завдання сформулювати таке поняття, яке б чітко відокремлювати гібридні режими від консолідованого авторитаризму і демократії. Тут виявилось дві проблеми. Перша полягає у тому, що немає згоди щодо того, як визначати гібридні режими – аналітичним чи емпіричним шляхом. Це породжує другу проблему – які є сутнісні ознаки гібридного режиму, за якими можна визначити їхню кількість. У спробі вирішити цю проблему вчені розділилися на три групи: одні розглядають гібридні режими як не повноцінну демократію, інші бачить їх як неповний, окремий прояв чи починаючи з середини ХХ ст., їхні траєкторії виявляють значну варіативність, включно з рухом у бік диктатури.

По-друге, з широкого поняття, яке поєднало в собі окремі ознаки демократичного і деякі ознаки авторитарного режиму, поняття намагалися звужити до позначення окремого типу режиму. Більшість учених погоджується, що характерною ознакою гібридного режиму в вузькому значенні є конкурентні вибори. Інші ознаки – це різні елементи авторитаризму, щодо яких остаточної згоди поки що немає. Гібридні режими поєднують елементи демократії та авторитаризму, що ускладнює їх класифікацію в традиційних політичних категоріях. Еволюція цієї концепції відображає спроби науковців зрозуміти політичні системи [16].

Так звана «третя хвиля» демократизації прокотилася країнами Латинської Америки та Східної Європи у період 70-90-х років минулого століття. Проте ця хвиля не принесла з собою демократизацію скількох

країн, як того очікували теоретики та політики. Насправді найбільш типовим у період з 1945 до 1998 року був перехід не від авторитаризму до демократії, а від авторитаризму до напівдемократії. Хоча термін «гібридний» був на устах науковців починаючи з середини 90-х рр. XX ст., лише після критики Т. Карозерса гібридні режими почали розглядатися як окремий тип політичного режиму. З початку двохтисячних уся «парадигма транзиту» була поставлена під великий сумнів, а вивчення гібридних режимів зайняло чільне місце у порівняльній політології. Вчені встановили, що такі режими існують практично у кожній частині світу.

Попри те, що кінець холодної війни й розпад Радянського Союзу викликали хвилю демократизації, вони також викликали й хвилю гібридизації. Як показав М. Макфол, «четверта хвиля» була такою ж гібридною, як і демократичною. Збільшення кількості досліджень не призвело, однак, до вироблення спільного погляду на походження, динаміку та здатність до виживання гібридних режимів. Хоча поява гібридних режимів пояснюється або результатом розпаду авторитаризму, або побічними наслідками демократизації, вчені визнають, що гібридні режими були й до початку третьої хвилі демократизації [16].

Гібридний режим – це «перехідний стан до становлення консолідованої демократії. Під час переходу від авторитарного режиму до демократичного закономірно й об'єктивно існує період розвитку політичної системи, у якому функціонують водночас деякі попередні недемократичні практики й паралельно розвиваються нові демократичні інституції»; гібридний режим розглядається як «новий авторитаризм» [15, с. 20].

Гібридизація політичних режимів прихильниками цього напрямку трактується як процес у третій хвилі демократизації, згідно з яким авторитарні системи адаптуються до демократичних стандартів сучасних міжнародних принципів і вимог дотримання прав людини та свобод

громадян у країнах світу; гібридний режим представлений як «третій» (проміжний тип політичного режиму) [17, с. 21].

У цьому дослідженні поняття «гібридний» використано у значенні окремого типу режиму. Проте на відміну від пояснень, у яких визнається перевага авторитарних складових над демократичними, ми наголошуємо на перевазі неформальних інститутів над формальними. Гібридність тут означає, що формальні інститути є лише фасадом для неформальних інститутів і практик, які переважають у політичному процесі. Хоча вибори в Україні завжди залишалися конкурентними і дозволяють змінювати людей при владі, сутність режиму залишається незмінною. Таким чином, конкурентні вибори та домінування ості, які ми використовуємо у цьому дослідженні. Звідси гібридизація – це не адаптація старого радянського авторитарного режиму до нових умов, а псування (витіснення, заміщення) формальних інститутів неформальними. У цьому процесі саме неформальні інститути визначають поведінку політичних гравців. Відмінність від явища неформальної інституціоналізації полягає у тому, що неформальні правила також порушуються і тому не можуть утвердитися. Таким чином, гібридизація веде до інституційного занепаду, а він, своєю чергою, до інституційної пастки [3, с. 548].

Гібридні режими поєднують автократичні риси з демократичними і можуть одночасно проводити політичні репресії та регулярні вибори. Термін гібридний режим виникає з поліморфного погляду на політичні режими, який протистоїть дихотомії автократії та демократії. Гібридні режими характерні для ресурсних країн, таких як нафто держави. Ці режими стабільні та живучі. Західні дослідники, аналізуючи гібридні режими, звертають увагу на декоративний характер демократичних інституцій (вибори не призводять до зміни влади, різні ЗМІ транслують точку зору уряду, а опозиція в парламенті голосує так само як і правляча партія тощо),

з якого робиться висновок, що авторитаризм є основою гібридних режимів. Однак гібридні режими також імітують диктатуру, але мають відносно нижчий рівень насильства.

Отже, гібридний режим – змішаний тип політичного режиму, який часто створюється в результаті незавершеного переходу від авторитарного режиму до демократичного. Гібридні режими поєднують автократичні риси з демократичними і можуть одночасно проводити політичні репресії та регулярні вибори. Термін гібридний режим виникає з поліморфного погляду на політичні режими, який протистоїть дихотомії автократії та демократії. Гібридні режими характерні для ресурсних країн, таких як нафто держави. Ці режими стабільні та живучі. Західні дослідники, аналізуючи гібридні режими, звертають увагу на декоративний характер демократичних інституцій (вибори не призводять до зміни влади, різні ЗМІ транслюють точку зору уряду, а опозиція в парламенті голосує так само, як і правляча партія тощо), з якого робиться висновок, що авторитаризм є основою гібридних режимів. Однак гібридні режими також імітують диктатуру, але мають відносно нижчий рівень насильства.

1.2. Основні характеристики гібридного режиму

В сучасному політичному ландшафті важко уникнути зіткнення з гібридними політичними режимами які є складними системами, що поєднують у собі елементи як демократії, так і авторитаризму. Гібридні

політичні режими представляють собою особливу форму управління, яка комбінує елементи різних політичних систем. Вони відрізняються від традиційних демократій чи авторитарних режимів тим, що мають як позитивні, так і негативні риси кожної з цих систем.

Варто відзначити, що гібридні режими значною мірою зумовлені клієнтелізмом. Клієнтелізм справді нейтралізує систему представництва через призначення друзів (клієнтів) на стратегічні посади й, відтак, послаблює публічну відповідальність чиновників та механізми громадського контролю. Ми, проте, схильні дивитися на клієнтелізм не як на результат (синдром), а як на один з чинників, що призвів до гібридного режиму [24, с. 297].

Гібридні політичні режими можна класифікувати за різними критеріями, включаючи ступінь авторитаризму чи демократизму та особливості їхньої дії на політичну систему. Основні види гібридних режимів включають:

1. Обмежений плюралізм: Гібридні режими фактично допускають кілька політичних партій і громадських організацій, проте суворо контролюють їхню діяльність для збереження стабільності режиму. Політичні партії часто мають обмежений вплив на прийняття рішень і обмежений доступ до ресурсів.

2. Неоднозначність виборів: Вибори в гібридних режимах можуть проводитися, але вони не завжди є чесними та вільними. Результати часто передбачувані і контролюються владою, що дозволяє забезпечити перемогу чинного режиму. Вибори забезпечує функцію легітимізації влади, а не справжньої політичної конкуренції.

3. Слабкі гарантії прав та свобод громадян: Гібридні режими можуть формально надавати громадянам певні права і свободи, але їх контроль над цими правами є нестабільним і обмеженим. Свобода слова, право на мирні

зібрання та протести часто обмежуються, особливо в періоди політичної напруги.

4. Низький ступінь представництва інтересів громадян у процесі прийняття політичних рішень інтереси громадян представлені слабо. Об'єднання громадян, таких як профспілки, часто є недієздатними або перебувають під контролем держави. Гібридні режими класифікуються за всіма критеріями, зокрема за ступенем авторитаризму чи демократизму та особливостями їхнього впливу на політичну систему.

Основні види гібридних режимів включають:

1. Авторитарні гібриди: у цих режимах домінують авторитарні риси. Політичні партії та громадські організації країни, але їх діяльність жорстко контролюється владою. Вибори часто мають формальний характер і не є чесними, а права громадян суттєво обмежені.

Авторитарна демократія - цей тип режиму разом із наявністю демократичних інститутів виборів, партій, парламенту з концентрацією влади в руках обмеженого кола осіб або деяких партій. погано на видиму прозорість і легітимність, політична конкуренція є несправедливою, а політичні свободи обмеженими.

Конкурентне авторитарне правління показує, що хоча в ньому існує певний рівень політичної конкуренції, основну владу утримує авторитарний лідер або режим партії. Вони контролюють і маніпулюють політичним процесом, щоб зберегти свою перевагу. Вибори здійснюються, але часто з порушеннями, а свобода слова і політичні права обмежені.

Економічна авторитарна демократія, як режим, у якому присутній певний рівень громадянської участі та політичного плюралізму, але економічна влада зосереджена в руках невеликої еліти ціною до економічної нерівності та розвитку. Економічні ресурси використовують для підтримки політичної влади.

2. Псевдо демократичні режими - ці режими імітують демократичні процеси, проводячи вибірки, але з численними порушеннями, які залишають під сумнів їхню чесність і справедливість. Вибори служать інструментом легітимізації існуючої влади, але не призводять до реальних демократичних змін.[23, с. 99-101].

Основні питання стосовно характеристик гібридних режимів полягає в тому, чи вважати їх перехідною формою на шляху до стійкої демократії і авторитаризму, або самостійним стабільним видом політичного устрою?

Поки спостереження показують, що гібриди досить стійкі, але одночасно нестабільні. Іншими словами, вони не руйнуються в результаті перевороту або зовнішньої агресії, як тоталітарні й авторитарні режими, але повільно перероджуються – або в демократію, або в автократію, або в failed state (впадають в хаос і втрачають територіальну цілісність). Відразу треба сказати, що перший сценарій найбільш частий - гібриди схильні з плином часу стає нехай слабкими і недолугими, але демократіями.

Другий і третій сценарій управляються одними і тими ж факторами. Це означає, що для режиму є тільки два варіанти: або стати демократією, або стати автократією та / або розвалитися [9, с. 220].

Таким чином, гібридний режим являється досить стійким явищем. Він навряд чи зруйнується від впливу війни, тому що війни інформаційної епохи ефективні настільки, наскільки підконтрольні медіа. Він може вступити в смугу нестабільності через погіршення економічної кон'юнктури, але це погіршення необов'язково буде пов'язане з падінням цін на нафту.

Шанси на зміну гібридного режиму повноцінним авторитаризмом зростають з ізоляцією від Заходу і зближенням з авторитарним сусідом типу Китаю. Шанси на демократизацію режиму тим вище, чим організоване суспільство. Будь-які форми соціальної організації, навіть ті, які режим вибудовує в декоративних або пропагандистських цілях, служать в

кінцевому рахунку суспільному благу. Таким чином, гібридні режими здатні трансформуватись під впливом розвитку громадянського суспільства, євроінтеграційних процесів, тощо.

1.3 Теоретичні моделі та класифікації гібридних режимів (напівдемократія, напівавторитаризм тощо)

Гібридні режими, що поєднують елементи демократії та авторитаризму, займають важливе місце в політичній науці. Вони представляють собою політичні системи, в яких інститутам демократії надається вигляд, але реальна влада зосереджена в руках обмеженого кола осіб або груп. Такими режимами є напівдемократії, напівавторитаризми та інші політичні структури, що варіюються від чистих демократій і авторитарних режимів. Розуміння таких моделей і їх класифікацій дозволяє більш глибоко вивчити сучасні політичні процеси, що відбуваються в різних країнах світу, і зрозуміти механізми, які допомагають зберегти владу в умовах політичних компромісів і нестабільності.

Деякі політологи, характеризуючи сучасні недемократичні режими, вважають за краще говорити про гібридних режимах, що поєднують в собі як елементи демократії, так і авторитаризму. Тим самим підкреслюється, що в сучасному світі залишилося досить мало режимів, що спираються виключно на силу і авторитарні методи правління. Більшість недемократичних режимів прагне легітимізувати себе в очах населення за допомогою введення окремих демократичних процедур. При цьому самими процедури залишаються під контролем правлячих еліт.

Теоретичними моделями гібридних режимів являються:

Диктократія, яка виникає у випадках проведення лібералізації без демократизації. Це означає, що правляча еліта погоджується на деякі індивідуальні і цивільні права без підзвітності суспільству. Такий режим віддає перевагу політичному меншості, контролюючому значну частину ресурсів, на шкоду політичній більшості. Такий режим склався, наприклад, в Кенії та Кот-д'Івуарі, а також інших африканських державах.

Демократура – передбачає демократизацію без лібералізації.

Це означає, що вибори (за умови, що вони взагалі проводяться), багатопартійність і політична конкуренція допускаються тільки в тій мірі, в якій вони не загрожують владі правлячої еліти. Фактично політичне участь більшості розглядається як пряма демонстрація підтримки правлячої еліти. Прикладами цих режимів можуть служити Сальвадор і Гватемала, де з середини 1980-х рр. вибори проводяться з порушенням політичних і цивільних прав.

Режим делегованої демократії, як політичний режим повністю відповідає критеріям поліархії, сформульованим Р. Далем. Однак на відміну від представницької демократії, при зазначеному режимі електорату відводиться роль делегування виконавчої влади прав і повноважень, обмежених лише конституційним терміном її повноважень і існуючими відносинами влади. Лідер, який домігся перемоги на президентських виборах, отримує владу для управління країною так, як він це вважає за потрібне. Всенародно обраний президент стає головним виразником національних інтересів в тому вигляді, як він їх розуміє.

Дослідження демократичних транзитів і поява нового для політичної науки терміна «гібрид» – для позначення типу політичного режиму спонукали вчених до визначення класифікацій і характеристик гібридних режимів.

Американський політолог Т. Карозерс у роботі «Кінець парадигми транзиту» запропонував два види гібридні режими [50]:

1. Режим із синдромом слабого плюралізму.

Ознаками режиму є:

- регулярне проведення виборів;
- високий рівень політичної конкуренції між політичними елітами; – слабка політична участь громадян;
- висока корумпованість політичних еліт.

На думку Т. Карозерса, такий тип гібридного режиму притаманний для низки держав Східної Європи, таких як Україна, Грузія, Молдова, Албанія, Латинської Америки: Нікарагуа, Еквадор; Азії: Непал, Таїланд. У країнах, де переважає «режим із синдромом слабого плюралізму», зазвичай існує відносна політична свобода, регулярно проводяться вибори й відбувається зміна влади, проте жодних позитивних змін не відбувається. Незважаючи на ці ознаки, демократія залишається поверховою та проблематичною. Політична участь обмежується електоральними процесами. Політичні еліти сильно корумповані й неефективні у сфері державного управління. Чергуючись при владі, вони тільки спекулюють на її проблемах, не вирішуючи жодної з них. Держава залишається незмінно слабкою. Економічна політика часто погано продумується й виконується, що призводить до негативних або навіть катастрофічних результатів.

Ще одним типом гібридного режиму є «режим із синдромом домінуючої влади». Основними ознаками цього режиму є наявність зовнішніх атрибутів демократії (вибори, політичні права та свободи), але насправді існує слабка опозиція та відсутність розмежування між державою та правлячою партією. У таких країнах ресурси держави, включаючи фінанси, робочі місця, публічну інформацію через ЗМІ та силові органи, сконцентровані в руках правлячої партії чи її лідера, часто – в руках окремої сім'ї чи клану. Судова система в таких режимах зазвичай залежить від влади. Ефективну опозицію складають лише громадянські групи, які зазвичай представляють собою слабо організовані НУО та незалежні ЗМІ, що часто фінансуються західними донорами.

Соціальні та політичні реформи, які декларуються, не здатні досягти прогресу у вирішенні більшості проблем, що стоять перед країною.

2. Режим із синдромом домінуючої влади.

Основними характеристиками такого режиму є:

- Наявність зовнішніх атрибутів демократії (вибори, політичні права і свободи).
- Слабкість опозиції.
- Відсутні політичні межі між державою й партією влади (усі державні ресурси сконцентровані владною партією).

Країни із цим типом гібридного режиму мають обмежений, але реальний політичний простір, певну конкуренцію влади з опозицією. При цьому в політичній системі домінує політична партія, клан чи сім'я, що практично нівелює розвиток демократії чи зміну влади. На відміну від країн із синдромом слабого плюралізму, ключова політична проблема – відсутність розмежування між державою та правлячою партією. Головні атрибути державної влади: фінанси, робочі місця, публічна інформація (через державні ЗМІ) і силовий блок – поступово концентруються в руках правлячої партії (лідера, сім'ї). Судова влада, як правило, перебуває в залежному становищі і є частиною монополії влади. Ефективну опозицію режиму пов'язують із групами громадянського суспільства, які зазвичай являють собою слабо структуровані громадські організації та незалежні ЗМІ, що часто фінансуються західними донорами.

У своїх дослідженнях Л. Даймонд запропонував власну класифікацію «нових демократій», що не досягли рівня ліберальних, запропонував [6], який поділив їх на електоральні демократії та псевдодемократії.

До електоральної демократії належать системи, у яких «законодавча й виконавча влада формується за допомогою регулярних, чесних, багатопартійних виборів» і забезпечує певний мінімум «громадянських свобод, необхідних, щоб змагальність та участь мали реальний сенс».

Режими, де «існування формальних демократичних політичних інститутів, таких як багатопартійні вибори (найчастіше проводяться для легітимізації, реального авторитарного домінування)» [3], кваліфікуються ним як псевдодемократії. Серед категорій псевдодемократії Л. Даймонд

виділяє напів демократії, «які зближуються з електоральними демократіями за рівнем плюралізму, конкурентності й цивільних прав», «системи з гегемоністською партією», у яких «інституціолізована правляча партія широко використовує примус, патронаж, контроль над засобами масової інформації та інші засоби, щоб звести опозиційні партії до становища свідомо другорядних сил», «персоналістські й погано інституалізовані режими». Головна відмінність подібних режимів від автократії – це готовність терпіти опозиційні партії, що, на думку Л. Даймонда, створює основу для прориву до електоральної демократії [47].

Отже, аналіз гібридних режимів показує, що в країнах з синдромом слабого плюралізму або домінуючої влади демократія залишається формальною, а реальні політичні зміни часто не відбуваються. В таких країнах політична система є стабільно слабкою, корумпованою і неефективною, а економічна політика не сприяє реальним покращенням. Держава залишає більшість проблем невирішеними, незважаючи на наявність виборів та певної політичної свободи. У таких системах опозиція є обмеженою або слабкою, а реальна конкуренція за владу часто замінюється на боротьбу між елітами. Таким чином, для розвитку справжньої демократії необхідно не лише мати формальні атрибути демократичного процесу, а й здійснити глибокі зміни у політичній культурі, боротьбі з корупцією та забезпеченні реальних можливостей для участі громадян у політичному житті.

Свій підхід до класифікації гібридного режиму запропонував Г. О'Доннел, увівши термін «делегована демократія» [6]. Сутність делегованої демократії полягає в тому, що громадяни шляхом участі у виборах делегують президенту право на необмежену владу. Ознаками делегованої демократії є:

1. Абсолютизація статусу президента як глави держави.

2. Наявність у президента максимально широких повноважень у внутрішній і зовнішній політиці (у тому числі права видавати нормативні акти, що мають рівну законам юридичну силу).

3. Систематичне перевищення президентом конституційних рамок своєї компетенції (наприклад, розпуск парламенту).

4. Слабка політична участь громадян (обмежується виборами, які слугують для легітимації президентської влади).

Як приклади делегованих демократій Г. О'Доннелл називає низку держав Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Перу), Азії (Філіппіни, Південна Корея).

Значну популярність у науковій літературі мають два різновиди гібридних режимів, виділені Ф. Шміттером: диктабланда й демократура (іспаномовні неологізми, засновані на грі слів; у сучасній науці частіше вживаються тотожні їм терміни – «диктократія» й «демократура» [50,с.9]).

В основі класифікації Ф. Шміттера лежать категорії «лібералізація» (свобода політичної діяльності) і «демократизація» (регулярне проведення виборів). При цьому обидва різновиди гібридного режиму не передбачають розвинутого громадянського суспільства.

Диктабланда (диктократія) – тип гібридного режиму, який виникає внаслідок проведення «лібералізації» політичної системи без її «демократизації».

Особливостями диктобланди є:

- Надання громадянам індивідуальних політичних прав.
- Наявність багатопартійної системи (у тому числі опозиційних партій).
- Непідконтрольність влади громадянам (нерегулярне проведення виборів чи їх фальсифікація).

Як приклади диктобланди Ф. Шміттер називає політичні режими, що склалися в країнах Центральної Африки, зокрема, в Кенії та Кот-д'Івуарі.

Демократура (демокрадура) – тип гібридного режиму, який виникає внаслідок проведення «демократизації» політичної системи без її «лібералізації».

Демократура має такі характерні ознаки:

1. Регулярне проведення виборів.
2. Відсутність реальної політичної конкуренції.

Ф. Шміттер наводить Гватемалу та Сальвадор як приклади демократури, які функціонували в 1980–1990 роках. У сучасній західній публіцистиці режим, який існує в Російській Федерації під час президентства В. Путіна, також часто описують як демократуру.

Як приклади демократури Ф. Шміттер називає політичні режими, які в 1980–1990 роках функціонували в Гватемалі й Сальвадорі. Останнім часом західна публіцистика часто називає демократурою політичний режим, що склався в Російській Федерації в період президентства В. Путіна.

Ексклюзивна республіка – різновид гібридного політичного режиму, котрий уведений у політичну науку Ф. Роедером [48]. Досліджуючи типи авторитаризму на пострадянському просторі, учений описує цей вид гібридного режиму, наголошуючи, що основною особливістю є те, що частина дорослого населення не бере участі у виборах. Це нагадує ранні демократії, у яких частина населення не могла брати участь у голосуванні, наприклад, заборона голосування для жінок і представників окремих націй. При цьому в усьому іншому режим буде відповідати критеріям демократії. На території колишнього СРСР такими режимами стали Естонія і Литва, у цих країнах значна частина населення є не є громадянами в силу певних причин, їхні громадянські права значно утискаються.

Повністю ліберально демократичні вони тільки для частини населення, це, на думку Ф. Роедера, дає змогу врахувати їх до категорії гібридних політичних режимів.

Опікунська демократія. С. Левітські та Л. Вей [41] згадують ще один тип гібридного режиму, так само як й описаний вище, близький до демократії, але відрізняється від неї одним важливим моментом. «Опікувана демократія – змагальний режим, у якому недемократичні актори, такі як армія чи церква, володіють правом вето» [41, с. 34]. У такому режимі завжди існує один або кілька акторів, здатних істотно впливати на політичні процеси. Акторами можуть бути не тільки армія і церква, а й різні олігархічні, бюрократичні та інші впливові групи. Режим, у якому одна або кілька груп можуть не просто впливати на обрану владу, а й наказувати їй або скасовувати певні її рішення, так само не можна назвати демократичним і варто зарахувати до категорії гібридних, акцентують вчені.

Змагальний авторитаризм – різновид гібридного політичного режиму, характеризується тим, що в ньому існують формальні демократичні інститути й опозиція, але при цьому інститути працюють погано, правила гри часто змінюються на користь правлячої групи, яка володіє істотними ресурсами. Авторами цього різновиду є вищезгадані С. Левітські та Л. Вей. Науковці описують цей різновид гібриду так: «... вибори проводяться регулярно й загалом вільні від масових фальсифікацій, але при цьому інкубенти, як правило, зловживають адміністративним ресурсом, обмежують доступ опозиції до ЗМІ й в окремих випадках можуть маніпулювати результатами виборів ...» [41, с. 21].

У висновку можна зазначити, що гібридні режими є складними політичними утвореннями, що поєднують елементи авторитаризму та демократії. Вони відрізняються від чистих демократичних та авторитарних режимів наявністю формальних демократичних інститутів, але без реальної політичної конкуренції або із значним обмеженням громадянських прав. Класифікація різних типів гібридних режимів, таких як демократура, диктабланда, опікунська демократія, ексклюзивні республіки та змагальний авторитаризм, дає змогу краще зрозуміти, як такі режими функціонують і в

яких умовах вони виникають. Це також дозволяє оцінити їх вплив на розвиток політичних процесів у різних країнах, особливо в умовах пострадянських та інших авторитарних режимів.

Гібридні режими є складними політичними утвореннями, які включають в себе як елементи демократії, так і авторитаризму. Теоретичні моделі і класифікації, такі як напівдемократія та напівавторитаризм, дають можливість класифікувати і розуміти політичні режими, що поєднують різні політичні та соціальні інститути.

Висновки до Розділу I

У першому розділі було здійснено теоретико-концептуальний аналіз поняття «гібридний режим», що дало змогу окреслити його еволюцію, основні характеристики, а також існуючі підходи до класифікації даного типу політичного устрою.

По-перше, встановлено, що поняття «гібридний режим» виникло як реакція на кризу класичної дихотомії демократія–авторитаризм. З плином часу воно наповнилося новими змістовими відтінками, що відображають складність політичних трансформацій у посттоталітарних, пострадянських та інших країнах. Гібридні режими поєднують елементи демократичних і авторитарних практик, що робить їх складними для однозначної класифікації.

По-друге, проаналізовано основні характеристики гібридних режимів, серед яких: формальне збереження демократичних інститутів за фактичного обмеження політичної конкуренції, контроль над ЗМІ, маніпуляції з виборчими процедурами, слабкість верховенства права. Водночас у таких системах часто зберігаються формальні механізми народного волевиявлення, що слугує засобом легітимації влади.

По-третє, розглянуто основні теоретичні моделі гібридних режимів, зокрема концепти напівдемократії, напівавторитаризму, виборчого авторитаризму, конкурентного авторитаризму тощо. Ці моделі дозволяють деталізувати і краще зрозуміти специфіку функціонування гібридних систем, а також окреслити їх місце в сучасній політичній типології.

Загалом, розділ заклав концептуальну основу для подальшого дослідження гібридних режимів, зокрема аналізу їхньої динаміки, механізмів стабілізації та потенціалу демократизації.

РОЗДІЛ 2. Причини виникнення та поширення гібридних режимів

2.1. Соціально-економічні передумови виникнення гібридних режимів.

Виникнення гібридних політичних режимів є складним і багатофакторним процесом, що відображає специфічні етапи трансформації політичних систем у країнах, що переживають перехід від авторитаризму до демократії. Гібридні режими поєднують елементи демократії та авторитаризму, створюючи своєрідну політичну систему, де існують демократичні інститути, але на практиці не забезпечується реальна політична конкуренція, а влада часто концентрується в руках обмеженого кола осіб.

Соціально-економічні передумови відіграють вирішальну роль у виникненні таких режимів, оскільки вони безпосередньо впливають на політичну стабільність і здатність держави здійснювати ефективні перетворення. Важливими факторами, що сприяють становленню гібридних режимів, є економічна криза, бідність, відсутність середнього класу, а також низький рівень розвитку громадянського суспільства і політичної культури. Ці соціально-економічні умови формують середовище, в якому політичні еліти часто обирають збереження існуючих авторитарних структур влади або створення гібридних моделей управління, де формально зберігаються демократичні процедури, але фактично відсутня реальна політична конкуренція.

У цьому контексті важливим є вивчення соціально-економічних факторів, які впливають на розвиток політичних систем і формують підґрунтя для виникнення гібридних режимів. Поглиблений аналіз цих передумов дозволяє зрозуміти, чому в певних країнах спостерігається таке політичне становище, а також як ці фактори взаємодіють з іншими аспектами політичної та соціальної динаміки.

А. Антошевський і Р. Хербут [31] виділяють кілька важливих причин, що зумовлюють виникнення гібридних режимів. Зокрема, вони акцентують

на складній економічній ситуації та політичній культурі держави. Вони зазначають, що до цих чинників додаються також затримки в політичному розвитку, які проявляються в не існуванні реального суспільного поділу в партійній системі та відсутності сформованого громадянського суспільства. Крім того, до соціально-економічних передумов належать високий рівень бідності та практична відсутність середнього класу.

Томас Карозерс, у свою чергу, вказує на те, що перебування в «сірій зоні» може бути наслідком недостатнього плюралізму або домінування певних політичних сил. У випадку недостатнього плюралізму в суспільстві зберігається певний рівень політичної свободи, проводяться регулярні вибори, і хоча влада складається з різних партій, ці партії часто є корумпованими та недоступними для широкого загалу. Водночас, у режимах домінування певних політичних сил, навіть за умови існування демократичних стандартів, політична еліта не змінюється, що призводить до злиття правлячої партії і держави [34].

Варто зазначити, що соціально-економічні передумови не дають змоги точно передбачити, які політичні актори боротимуться за підтримку або повалення недемократичних режимів. Більше того, дії акторів, які ініціюють демократичний перехід, часто обумовлені їх суб'єктивними виборами, а не об'єктивними умовами їх положення в суспільстві.

Таким чином, після аналізу соціально-економічних передумов виникнення гібридних режимів можна зробити висновок, що важливими регуляторами соціальних процесів є соціальні норми, зокрема:

- звичаї, традиції та правила поведінки в сільських громадах;
- моральні норми, що відображають загальнолюдські уявлення про справедливість, добро, гідність, честь тощо;
- правові норми, закріплені в юридичних законах, нормативних актах та інструкціях [31].

У свою чергу, стратегічною метою гібридних режимів є формування соціально орієнтованої економіки та забезпечення гармонійного розвитку економічного і соціального секторів. В реалізації цієї мети важливим є вирішення соціально-економічних проблем, розширення потужностей соціально-економічного комплексу та активне формування ринку соціально-економічних послуг.

Підсумовуючи викладене дослідження гібридних політичних режимів, можна зробити висновок, що виникнення таких режимів обумовлено комплексом соціально-економічних і політичних факторів. У своїх дослідженнях А. Антошевський і Р. Хербут [31] акцентують на тому, що важлива роль у формуванні гібридних режимів належить складній економічній ситуації та політичній культурі держави, зокрема відсутності стабільних соціальних інститутів, розвиненої громадянської активності і реального поділу в партійній системі. Крім того, низький рівень розвитку середнього класу та високий рівень бідності також виступають як суттєві передумови до виникнення таких політичних режимів.

У цьому контексті важливу роль відіграє концепція О'Доннелла, який зазначає, що соціально-економічна криза, яка виникає при переході від авторитарного режиму, створює сприятливі умови для формування гібридних політичних систем [14]. Однак при цьому важливою умовою для стабільності таких режимів є поєднання економічної стабільності з політичною, що дозволяє зберегти стабільність в перехідний період, однак без суттєвих демократичних перетворень. Вибори в таких режимах часто є лише формальністю, де реальна конкуренція практично відсутня, а опозиція не має рівних умов для боротьби за владу.

Томас Карозерс, розглядаючи «сірі зони» політичних режимів, підкреслює, що однією з причин існування гібридних систем є недостатній плюралізм, а також домінування окремих політичних сил, що зумовлює злиття правлячих партій з державними інститутами [34]. Це створює

ситуацію, коли навіть при наявності демократичних інститутів відсутня реальна зміна політичної еліти, що в свою чергу, призводить до концентрації влади в руках обмеженого кола осіб.

Такі політичні режими, за словами науковців, часто є результатом суб'єктивних виборів політичних акторів, а не лише об'єктивних соціально-економічних умов. Вибір цих акторів визначає напрямок політичних перетворень, іноді навіть з можливістю зміни існуючих політичних можливостей і інституцій. Це підкреслює важливість не лише економічних передумов, але й політичної волі і лідерства у процесі формування та трансформації політичних систем.

Стратегічною метою таких режимів є створення соціально орієнтованої економіки та вирівнювання пропорцій між економічним і соціальним розвитком. Це вимагає зусиль у напрямку вирішення соціально-економічних проблем, розвитку соціального комплексу та розширення ринку соціально-економічних послуг. Зрештою, досягнення цих цілей вимагає стабільної політичної ситуації, що дозволить забезпечити гармонійний розвиток країни, а також забезпечити певний рівень демократичних змін, навіть у межах гібридного політичного режиму.

Отже, гібридні режими є складними політичними утвореннями, де поєднуються елементи демократичних процедур з авторитарними структурами влади. Це створює особливі виклики для суспільств, адже хоча деякі демократичні інститути можуть бути присутніми, реальна політична конкуренція та участь громадян у політичному процесі залишаються обмеженими. Водночас соціально-економічні фактори, зокрема рівень розвитку середнього класу та стабільність економіки, є важливими передумовами для подальших трансформацій у цих країнах.

2.2. Роль політичної культури та історичних традицій у формуванні гібридних режимів

Першим чинником, який сприяв розвитку гібридного політичного режиму в Україні є саме політична культура громадян. Від того моменту, коли Україна отримала незалежність, і до сьогодні проблема політичної культури залишається в центрі уваги, коли йде мова про розбудову демократичної держави. І це не безпідставно, адже саме за політичною культурою стоять ті цінності та зразки поведінки, що відтворюються у суспільстві.

На сучасному етапі величезну роль у змінах в рамках політичної культури України зіграла “Революція гідності”. Під час цих громадських протестів відбулося становлення України у світовій громадській думці як держави з власною самобутністю, історією та гідністю; зростання самоповаги, патріотизму та солідарності громадян України, а також дані події значною мірою вплинули на свідомість українців. Зокрема, це проявилось у високому рівні громадсько-політичної мобілізації, яка була спрямована на боротьбу з існуючим політичним режимом і захист прав та свобод громадян. Таким чином, події Революції гідності стали важливим етапом у розвитку української політичної культури та її подальшого розвитку.

Попри позитивні зміни, які відзначають дослідники, тип політичної культури, успадкований від радянського періоду, досі зберігає свій вплив на українське суспільство. Тим часом, тип політичної культури, який сприяє становленню демократії, лише з 2014 року почав активно формуватися, як зазначають деякі дослідники: "Покоління українських громадян, яке народилося за часів незалежності, та яке вільне від "радянської" ментальності, лише починає активно формувати свою політичну позицію" [18, с. 236].

У контексті політичної культури України важливо звернути увагу на її регіональні особливості. Вже давно розроблена схема розмежування країни на два основні полюси: східний та західний. В основі цього поділу

лежить мовний чинник, який часто стає підґрунтям для політичних конфліктів. Влада повинна була б створити механізми для врегулювання цих конфліктів, однак в Україні вони часто використовуються для досягнення політичної вигоди.

У висновку можна підкреслити, що розвиток гібридного політичного режиму в Україні був тісно пов'язаний із кількома важливими чинниками. По-перше, формування політичної еліти на ранніх етапах відбувається за рахунок представників колишньої радянської номенклатури, що призводило до збереження цінностей та поведінкових стереотипів радянської епохи. Як зазначають дослідники, ці представники еліти продовжують залишатися носіями культурної матриці посткомунізму, що підтверджує важливість ментальних спадщин минулого в українському політичному житті.

По-друге, ця проблема зберігається й на сучасному етапі. Політична еволюція України не принесла суттєвих змін між старою та новою елітами. Як зазначає М.А. Козловець, відмінності між ними є мінімальними, оскільки як стара, так і нова еліта сформовані в умовах радянської ментальності. [14] Це виявляється у продовженні таких явищ, як корпоративізм, патримоніальні зв'язки та клієнтельні відносини, які характерні для вітчизняного елітотворення.

Такі неформальні інститути, як клієнтелізм, патерналізм та корупція, стали сталими складовими соціально-політичної практики, що підтверджує сталість гібридного режиму в Україні. Ці практики формують політичне життя і впливають на розвиток демократії в країні.

Що стосується виборчого процесу, то важливим чинником є не тільки сама виборча система, а й її використання в політичних цілях. В Україні протягом років незалежності використовувалися три основні види виборчих систем — мажоритарна, пропорційна та змішана, і жоден із них не став стабільним без урахування слабких сторін для досягнення певних вигод.

Важливу роль у цьому контексті зіграло ухвалення нового Виборчого кодексу, який усунув проблему відсутності кодифікованого виборчого законодавства, хоча практична реалізація виборчого процесу все одно піддавалася політичним маніпуляціям.

Отже, розвиток гібридного політичного режиму в Україні зумовлений не тільки історичними чинниками, але й соціальною та політичною практикою, що базується на клієнтелізмі, патерналізмі та корупції, а також на незначних змінах у політичній еліті та виборчій системі.

Іншим важливим чинником, який сприяв становленню гібридного політичного режиму в Україні, є характер політичної еліти. Очевидно, що для успішного впровадження демократичних перетворень та забезпечення стабільності політичної системи, еліта повинна володіти певними рисами та якостями.

По-перше, на ранніх етапах формування владної еліти основну роль відігравали представники колишньої радянської номенклатури. Їхні ціннісні орієнтири і поведінка формувалися під впливом радянської ментальності, що підтверджують дослідження. Вони вважають, що ці представники еліти залишаються «класичними носіями культурної матриці посткомунізму» [29, с. 240].

По-друге, ця проблема не зникла й на сучасному етапі. Вона залишається актуальною і нині, що можна продемонструвати на прикладі сучасного розвитку політичної еліти. М.А. Козловець зазначає: «На нинішньому етапі політичної еволюції виявилось, що відмінності між старою і новою елітами не надто великі, як очікувалось. І перша, і друга еліти складаються з людей, вихованих у умовах радянського режиму, який породжував певну ментальність і стереотипи поведінки. Корпоративізм і патримоніальні зв'язки, складна мережа клієнтельних відносин до цього часу притаманні вітчизняному елітотворенню як на державному, так і на місцевому рівнях» [14, с. 78].

Це підтверджує глибоке вкорінення неформальних інститутів у соціально-політичну практику, що, своєю чергою, пояснює сталість гібридного політичного режиму в Україні.

Ще одним важливим фактором, що вплинув на розвиток гібридного політичного режиму в контексті історичних традицій, є особливості виборчого процесу та виборчої системи в Україні. Особливу увагу варто приділити парламентським виборам, оскільки саме здатність парламенту ефективно виконувати свої функції безпосередньо впливає на якість представницької демократії.

Протягом періоду незалежності була відсутність чітко кодифікованого виборчого законодавства. Однак, на сьогодні це питання було вирішено завдяки прийняттю нового Виборчого кодексу Верховною Радою України у 2019 році.

Протягом незалежності України відбулося вісім парламентських виборів, під час яких застосовувалися всі три основні види виборчих систем: мажоритарна, пропорційна та змішана. Водночас важливо підкреслити, що не сам тип виборчої системи, а саме маніпулювання її слабкими сторонами з метою досягнення певних вигод призводило до постійних змін виборчих систем.

Отже, найбільшу увагу в рамках цього дослідження було зосереджено на характеристиці політичної культури не тільки представників політичної еліти, але й інших верств суспільства, оскільки саме вона визначала здатність до вкорінення суперечливих неформальних практик у соціально-політичне життя, таких як клієнтелізм, патерналізм і корупція.

У результаті аналізу можна зробити висновок, що розвиток гібридного політичного режиму в Україні значною мірою залежав від кількох ключових факторів. По-перше, формування політичної еліти на ранніх етапах незалежності відбулося за рахунок представників колишньої радянської номенклатури, що сприяло збереженню елементів радянської

ментальності та корпоративізму в політичній практиці. Це призвело до вкорінення неформальних інститутів, таких як клієнтелізм і патерналізм, які продовжували впливати на функціонування політичної системи навіть після значних реформ.

По-друге, виборчий процес і система в Україні відіграли важливу роль у підтримці гібридного політичного режиму. Незважаючи на впровадження нових виборчих кодексів і систем, маніпуляції з їхніми слабкими сторонами призводили до постійних змін, що підривало стабільність і довіру до політичного процесу.

Таким чином, сучасний стан української політичної системи зумовлений поєднанням радянських практик, що збереглися в поведінці еліти, та наявністю недосконалих виборчих механізмів, які дозволяють зберігати гібридний характер режиму. Ці фактори створюють складні умови для розвитку справжньої демократичної системи в Україні.

2.3. Вплив глобалізації міжнародних відносин на формування гібридних режимів

Глобалізація міжнародних відносин має значний вплив на формування гібридних режимів, які поєднують елементи демократії та авторитаризму.

Це явище стає особливо помітним в умовах глобалізованого світу, де країни активно взаємодіють між собою через міжнародні організації, економічні відносини та культурні обміни.

З одного боку, ці процеси можуть сприяти розвитку демократичних норм і стандартів, оскільки глобальні ринки вимагають певного рівня прозорості, лібералізації та підвищення ефективності управління. З іншого боку, глобалізація може також стимулювати формування гібридних політичних систем, де елементи демократії лише частково інтегровані в політичний процес, що дозволяє утримувати авторитарний контроль у руках певних еліт.

У цих умовах економічна глобалізація може мати подвійний ефект. З одного боку, економічні реформи, зумовлені інтеграцією до світових ринків, можуть сприяти розвитку демократичних інститутів. З іншого боку, країни, що переживають цей процес, можуть використовувати нові економічні можливості для збереження існуючих авторитарних структур влади. Це поєднання демократичних і авторитарних елементів є характерною рисою гібридних режимів, які можуть досягати певних економічних успіхів без зміни політичного ладу [18, с. 8].

Міжнародний тиск, який здійснюється через міжнародні організації, такі як ООН чи ЄС, також має важливе значення. Вони заохочують країни до демократичних реформ, але в багатьох випадках держави лише формально виконують вимоги, не здійснюючи реальних змін у політичній системі. Цей процес може призводити до того, що країни зберігають свою

міжнародну легітимність, не змінюючи сутності влади, а формально інтегрують демократичні інститути.

Однією з важливих рис глобалізації є розвиток інформаційних технологій і соціальних медіа. Глобалізація в інформаційній сфері відкриває нові можливості для громадянського суспільства та опозиційних рухів, забезпечуючи більшу доступність до інформації і можливість організації протестних акцій. Однак, на іншому боці, уряди можуть використовувати ці технології для контролю інформаційного простору, маніпулювати громадською думкою та зберігати авторитарний контроль через інтернет та медіа [17, с. 125].

Крім того, зовнішні загрози, такі як тероризм або соціальні конфлікти, в умовах глобалізації можуть сприяти зміцненню авторитарних елементів влади. Країни можуть використовувати ці загрози як привід для посилення контролю, обмеження прав і свобод громадян, а також для виправдання авторитарних практик під виглядом боротьби з небезпеками.[21,с.15]

Отже, глобалізація міжнародних відносин сприяє формуванню гібридних режимів, де демократичні інститути існують поряд з авторитарними практиками. Ці режими часто не здатні до повної демократизації, оскільки політичні еліти в багатьох випадках застосовують демократичні елементи до існуючого авторитарного контролю, що ускладнює реальні зміни в політичній системі.

Висновки до розділу 2

1. До соціально-економічних передумов виникнення гібридних режимів належать: важка економічна ситуація та політична культура держави, додавши, що на додаток до раніше згаданих показників накладається затримка у політичному розвитку країни.

2. Роль політичної культури та історичних традицій у формуванні гібридних режимів проявилася саме в ході громадських виступів, тоді вдалося не тільки змінити владу в країні, а й вплинути на свідомість багатьох людей. Насамперед, це можна побачити у суттєвій громадсько-політичній мобілізації, яка була спрямована на спротив наявному тоді політичному режиму з метою захисту прав та свобод громадян. Тому для української політичної культури такі прояви стали ідентифікатором майбутнього розвитку.

3. Глобалізація міжнародних відносин сприяє формуванню гібридних режимів, де демократичні інститути існують поряд з авторитарними практиками. Ці режими часто не здатні до повної демократизації, оскільки політичні еліти в багатьох випадках застосовують демократичні елементи до існуючого авторитарного контролю, що ускладнює реальні зміни в політичній системі.

РОЗДІЛ 3. Особливості функціонування гібридних режимів

3.1. Поєднання демократичних і авторитарних інститутів у гібридних режимах

Питання типології інститутів у гібридних політичних режимах є важливим аспектом у сучасній політології, оскільки для позначення цього явища використовуються різноманітні терміни, що часто перекривають один одного. Це ускладнює створення єдиної класифікації, адже одна й та сама країна може бути віднесена до кількох типів гібридних режимів. Наприклад, політичний режим Малайзії може бути охарактеризований як «квазі-демократія» [45], «змагальний авторитаризм» [43], «електоральний авторитаризм» [50] та «напівавторитаризм» [35]. Така множинність підходів створює труднощі в аналізі наслідків «третіх хвиль» транзитів, адже відсутня всеохоплююча схема, яка б пояснювала взаємозв'язки між різними типами і визначала універсальні критерії для їх класифікації та вивчення.

Вивчення політичних режимів можна базувати на параметрах, запропонованих В. Меркелем та С. Круассаном. Вони виділяють шість основних параметрів, за якими можна класифікувати політичні режими. Ці параметри включають:

1. легітимація влади;
2. доступ до влади;
3. монополія на владу;
4. обмеження влади;
5. структура влади;
6. способи здійснення влади [2].

З точки зору демократії, перші два параметри - легітимність влади через суверенітет народу та необмежений доступ до владних позицій - є

основними критеріями. Інші критерії належать до конституційно-правової сфери, вони не є характерними для демократії в «вузькому сенсі», але водночас час є важливими для захисту стабільності і дієвості влади, обмежуючи суверенітет, що дозволяє зберегти ефективність політичного процесу.

У своїх дослідженнях В. Меркель та С. Круассан виділяють три типи демократичних інститутів. Перший тип, «виключаюча демократія», виникає, коли порушуються основи загальних, вільних та чесних виборів, а також обмежується право на участь у виборах. Другий тип, «анклавна демократія», характеризується тим, що певні групи, такі як військові, мілітаризовані рухи або міжнародні корпорації, позбавляють демократично обраних представників доступу до важливих політичних сфер. Третій тип, «неліберальна демократія», проявляється в тому, що виконавча та законодавча влади не обмежені судовими органами, а конституційні норми слабо контролюють дії уряду, у той час, як громадянські права часто є умовними або зовсім не визначеними [2, с. 7–9].

Це підкреслює важливість ліберально-конституційних механізмів, які часто порушуються в контексті не ліберальних демократій. Вони зазвичай виправдовуються посиланням на принципи прямої демократії, що є центральною особливістю таких режимів. І це є основною відмінністю неліберальної демократії від конституційно-правової системи.

Підсумовуючи, питання типології інститутів у гібридних режимах є складним і багатограним, оскільки в сучасній політологічній літературі використовується безліч термінів, які часто перекривають одне одного. Це ускладнює створення єдиної класифікації для таких політичних систем, що призводить до труднощів в аналізі та порівнянні різних режимів. Особливістю гібридних режимів є їх здатність поєднувати елементи демократії та авторитаризму, що дозволяє країнам зберігати певну міжнародну легітимність без істотних змін у політичній структурі.

Вивчення таких режимів можливе через застосування базових параметрів, які включають легітимність влади, доступ до неї, монополію на панування та інші аспекти, які можуть бути демократичними або обмежувати демократичні принципи. Система поділу демократичних інститутів на типи, такі як «виключаюча демократія», «анклавна демократія» та «неліберальна демократія», дозволяє краще зрозуміти механізми функціонування гібридних політичних режимів і їх відмінності від класичних демократій.

Загалом, аналіз гібридних режимів вимагає комплексного підходу та врахування численних аспектів політичної структури, економічних змін та соціальних процесів, що відбуваються в таких країнах. Це дозволяє краще зрозуміти механізми, за допомогою яких демократичні елементи інтегруються в авторитарні структури, що на практиці ускладнює повну демократизацію цих систем.

Інституціоналізація — це процес, у рамках якого формуються специфічні соціальні норми та правила, що визначають контекст взаємодії між людьми. Ці правила забезпечують ефективний зв'язок між поведінкою різних акторів, гарантують відповідність реальним очікуванням і одночасно сприяють розвитку «силай діяльності». У такому контексті прийняття конституції та політично орієнтовані процеси створення інститутів формують одну модель політичної інституціоналізації. В межах цієї моделі створюються офіційні структури політичних систем, характерних для третьої хвилі демократизації.

Існує й інша модель, яка полягає у встановленні й інституціоналізації неформальних практик та правил політичної гри. У демократичних інститутах ця модель, залежно від характеру неформальних інститутів, може суперечити формальній інституціоналізації. Витіснення формальних інститутів неформальними правилами часто веде до порушення ліберально-конституційних норм, які закріплені в законодавстві. Це явище є типовим для

дефектних демократій, де широко присутні клієнтелізм, персоналізм і лобізм у межах державного апарату. Тому в таких режимах часто виникає конфлікт між старими та новими інститутами, що створює труднощі в адаптації інституцій і збільшує витрати на створення інститутів ліберально-демократичної правової держави. В результаті, ці інститути часто зазнають руйнації одразу після їх впровадження.

Отже, в демократичних інститутах політичні та економічні актори часто замість того, щоб дотримуватися формальних правил, віддають перевагу неформальним інститутам та практикам, що також порушує нормальний процес функціонування держави

Окрім того, одним із типів гібридних режимів є «авторитарний інститут», концепцію якого розробили С. Левіцький та Л. Вей. Це режим, в якому існують формальні демократичні інститути, але вони використовуються державними службовцями для отримання переваг перед опонентами. Такі режими є змагальними, оскільки опозиційні партії борються за владу через ці інститути, але вони не є демократичними, оскільки ігрове поле суттєво викривлене на користь тих, хто при владі. У такому режимі конкуренція є реальною, але несправедливою.

Таким чином, авторитарний інститут є гібридним режимом, в якому поєднуються як демократичні, так і авторитарні риси. Левицький та Вей доповнюють процедурний мінімум демократії ще одним важливим атрибутом: наявністю рівних умов для конкуренції між владою та опозицією. Всі демократії мають певні переваги для влади, такі як патронаж, управління витратами, соціальна політика, доступ до ЗМІ та фінансів. Однак, коли ці переваги значно обмежують політичну конкуренцію і маніпулювання інститутами стає надмірним і одностороннім, це вже не можна вважати демократичним.

Отже, аналіз гібридних режимів та інституціоналізації показує, що політичні інститути в таких системах можуть поєднувати елементи

демократії та авторитаризму, що створює складну картину взаємодії формальних і неформальних правил. В умовах дефектних демократій часто спостерігається перевага неформальних практик, які замінюють або підривають формальні інститути, що в свою чергу ускладнює політичну адаптацію та знижує ефективність ліберальних демократичних механізмів. З іншого боку, авторитарні інститути, що існують у рамках гібридних режимів, часто використовують демократичні структури для збереження влади, що веде до викривлення політичної конкуренції. Таким чином, для досягнення стабільної та справедливої демократичної системи необхідно забезпечити баланс між формальними інститутами та їх ефективним функціонуванням, а також зберегти умови для чесної політичної конкуренції.

Авторитаризм від демократичного інституту відрізняється зловживанням владою з боку чиновників, що призводить до порушення хоча б одного з трьох основних атрибутів демократії: вільних виборів, надійного захисту громадянських прав і створення рівних умов для політичної конкуренції.

Щодо виборів, у змагальному авторитаризмі вони, з одного боку, є конкурентними: опозиційні кандидати зазвичай мають можливість брати участь у виборах, проводити кампанії та уникати суттєвих фальсифікацій. Однак, з іншого боку, вибори можуть бути не повністю вільними і справедливими. Часто виникають маніпуляції зі списками виборців, виборчими урнами або фальсифікація результатів, як це мало місце в Домініканській Республіці в 1994 році. Хоча ці маніпуляції можуть істотно вплинути на результат, вони зазвичай не настільки масштабні, щоб зробити сам процес голосування неважливим. Крім того, опозиція може зазнавати залякування, обмеження територій для її діяльності або прямого тиску під час виборів. В інших випадках, незважаючи на чистоту підрахунку голосів,

нерівний доступ до ресурсів, ЗМІ та зловживання державними інститутами роблять вибори несправедливими.

В авторитарних режимах громадянські права і свободи часто номінально гарантовані, але на практиці порушуються. Хоча існують незалежні ЗМІ та опозиційні групи, вони можуть діяти відкрито, мати право на зустрічі та протести, проти часто зазнають переслідувань, арештів і навіть насильства. У країнах з авторитарними елементами влада інколи використовує арешти опозиційних лідерів, вбивства активістів, насильницьке подавлення протестів, наближаючись до повного авторитаризму. Більш поширеним є приховане порушення прав, наприклад, через «юридичні репресії», використання законних механізмів, таких як податки або наклеп, щоб притягнути опозиціонерів до відповідальності.

Такі репресії, хоч і можуть бути законними з технічної точки зору, часто спрямовані вибірково на певні групи чи індивідів. Хоча вони не обов'язково зупиняють діяльність опозиції, вони перевищують межі, які є допустимими в демократичному суспільстві.

Щодо медіа, в авторитарних інститутах доступ до найбільших та найпопулярніших ЗМІ обмежений, і держава контролює більшість теле- і радіокомпаній. Опозиція має обмежений доступ до мало популярних друкованих видань, що призводить до нерівних умов для політичної конкуренції.

Влада в таких режимах контролює суддів, виборчі комісії та інші номінально незалежні органи, що дозволяє їй маніпулювати ними через шантаж, підкуп або залякування. Це забезпечує правлячій партії можливість приймати незаконні рішення без відповідальності, навіть порушуючи демократичні процедури [42. с. 36–98].

Хоча дослідники намагаються узагальнити типологію гібридних політичних режимів, ще не вдалося повністю вирішити концептуальні суперечності щодо їх природи. Однак, можна впевнено стверджувати, що

гібридні режими можна розглядати як самостійний тип, окрему категорію для політологічних досліджень. Наразі основним завданням є виявлення закономірностей функціонування таких режимів та аналіз чинників їх стабільності або перетворення на демократію чи авторитаризм.

У підсумку, можна зазначити, що авторитарні режими, хоча й зберігають елементи демократичних інститутів, суттєво відрізняються від справжньої демократії через зловживання владою, обмеження політичних свобод та маніпуляції на виборах. У таких режимах вибори можуть бути формально конкурентними, але все ж спотворюються через контроль над ресурсами, ЗМІ та системою правосуддя. Громадянські права хоча й частково гарантуються, однак часто порушуються, а опозиція та незалежні діячі стикаються з переслідуваннями. У результаті, гібридні політичні режими виступають як окремий тип, що потребує подальшого дослідження для виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів їх стабільності та трансформації в бік демократії або повного авторитаризму.

3.2. Роль виборів у гібридних режимах: елемент демократії чи засіб контролю

У гібридних режимах вибори можуть проводитися, проте вони не завжди є вільними і справедливими. Результати виборів часто контролюються та передбачувані, що дозволяє забезпечити перемогу чинного режиму. Вибори можуть виступати як інструмент для легітимізації влади [21].

Серед головних характеристик гібридних режимів А. Антошевський і Р. Хербут виділяють концентрацію влади в руках глави держави, яка здобувається через ривалізаційні вибори. Це узгоджується з висновками О'Доннелла, який вказує на низький рівень інституціоналізації влади та на те, що перемога на виборах надає переможцю право діяти на власний розсуд. O'Donnell визначає цей критерій як один із основних для класифікації демократії, розділяючи її на електоральну демократію і псевдodemократію (квазідемократію).

Електоральна демократія характеризується регулярними, конкурентними і справедливими виборами, а також мінімальним захистом громадянських прав. Псевдodemократія, хоч і має схожість із електоральною демократією у частині плюралізму, конкурентоспроможності партійної системи та громадянських свобод, проте насправді партія влади має домінуюче становище. Вибори в парламент стають малозначними, часто стикаються з обмеженнями для опозиції та порушеннями прав людини.

О'Доннелл зазначає, що такі політичні режими, хоч і мають певні риси демократії, не є справжніми демократіями через нестабільність та відсутність консолідації демократичних традицій. Цим режимам необхідно більше часу для формування демократичних стандартів, але навіть тоді

немає гарантій, що вони не еволюціонують у бік недемократичних режимів [47, с. 9].

Л. Гілберт і П. Мохсені, спираючись на роботи Дж. Сарторі та С. Левицького і Л. Вея, визначають конкурентні багатопартійні вибори як такі, декілька центрів влади з різними інтересами створюють реальну електоральну загрозу для чинної влади. Чим вища конкуренція, тим меншою повинна бути різниця у виборчих результатах між різними центрами влади [37, с. 278].

У гібридних режимах вибори можуть проводитись, але їх справедливість і свобода часто піддаються сумнівам. Результати цих виборів часто контролюються, щоб забезпечити перемогу існуючої влади, що може стати інструментом легітимізації режиму, а не реальним відображенням волі народу. Основною характеристикою таких режимів є концентрація влади в руках глави держави, яка здобувається через вибори, що обмежують реальну політичну конкуренцію. Це підвищує рівень політичної нестабільності і заважає розвитку справжніх демократичних інститутів. Гібридні режими можуть бути близькими до демократії, але їм бракує стабільності та консолідації демократичних традицій. Вони можуть рухатись як у бік розвитку демократичних стандартів, так і у бік посилення авторитаризму. Хоча в таких режимах можуть проводитись багатопартійні вибори, вони часто позбавлені реальної конкуренції, оскільки чинна влада має домінуючі позиції і контролює важливі політичні, економічні та медійні ресурси. У таких режимах існує значний ризик порушення прав і свобод громадян, зокрема через юридичні репресії та використання державних механізмів для обмеження діяльності опозиції та захисту інтересів правлячої еліти. Отже, хоча гібридні режими можуть зберігати певні елементи демократичного процесу, їхній авторитарний характер і маніпулювання виборчим процесом суттєво обмежують реальні можливості для розвитку демократії в таких країнах.

Конкурентні вибори призводять до розподілу влади серед різних політичних сил, забезпечуючи певний рівень політичної конкуренції. Натомість, неконкурентні вибори мають місце, коли правляча партія не стикається з реальними загрозами своїй монополії на владу. Одним із основних показників цього є обіг влади, або її змінність, що вказує на рівень політичної стабільності та конкуренції. В умовах сучасних гібридних режимів проводяться вибори, які формально є конкурентними, але політичне поле залишається значною мірою нерівним, що обмежує реальну конкуренцію .[41]

Другим важливим аспектом у визначенні типу політичного режиму є якість конкуренції, яка передбачає встановлення загальних правил виборчого процесу. Це розмежування є ключовим у композитній класифікації політичних режимів, запропонованій Л. Гілберт і П. Мохсені. Вони виділяють два аспекти: «конкуренція» як структура політичної системи і «конкурентоспроможність» як умови для чесного політичного процесу. За теорією Р. Даля, забезпечення громадянських свобод, таких як свобода слова, зборів і доступ до альтернативних джерел інформації, є необхідною умовою для створення рівних і справедливих умов для політичних партій під час виборів. Це також є показником ліберальних або неоліберальних відносин у суспільстві [37, с. 285].

Таким чином, є два ключових параметри, які слід враховувати при класифікації політичних режимів: «конкурентоспроможність» як умова для функціонування політичної конкуренції та «конкуренція» як структура, що визначає організацію політичної системи. Демократичні режими характеризуються високим рівнем чесної конкуренції, тоді як авторитарні режими зазвичай позначаються неконкурентними виборами, де конкуренція є фальшивою . Гібридні режими займають проміжну позицію, де конкуренція є нечесною, що робить їх відмінними від чистих демократій і авторитарних систем. Отже, важливо правильно розмежовувати

демократичні та гібридні режими від авторитарних, а також звертати увагу на конкуренцію як критичний показник для класифікації політичних систем.

Конкурентність виборів є основним чинником, що визначає рівень політичної конкуренції в різних типах режимів. У демократичних режимах конкуренція є чесною та відкритою, що дозволяє здійснювати реальну зміну влади. У гібридних режимах, хоча вибори й проводяться, вони не завжди є справедливими, а політичне поле залишається нерівним, що обмежує конкурентоспроможність політичних сил. Якість конкуренції є критичним елементом у класифікації політичних режимів. Вона забезпечується через реалізацію громадянських свобод, таких як свобода слова і зборів, що дозволяє створити чесні умови для виборчого процесу. У демократичних системах ці свободи функціонують належним чином, тоді як у авторитарних і гібридних режимах вони часто обмежені. Гібридні режими займали проміжну позицію між демократичними і авторитарними системами, де вибори формально є конкурентними, але за умов фальшованої конкуренції та обмежених громадянських прав. Це дозволяє правлячій партії зберігати контроль над політичним процесом, навіть якщо формально існує конкуренція. Розмежування між демократією та іншими режимами є важливим для політичного аналізу, оскільки дозволяє чітко визначити, в яких умовах здійснюється реальна зміна влади та яка роль виборчої конкуренції в даному процесі.

3.3. Обмеження громадянських прав і свобод: механізми авторитарного впливу

Обмеження громадянських прав і свобод є одним з основних механізмів авторитарного впливу, який використовують правлячі режими для збереження контролю та обмеження політичної конкуренції. В умовах авторитарних та тоталітарних систем громадяни часто позбавлені базових прав, таких як свобода слова, свобода зібрань, право на приватність і доступ до альтернативних джерел інформації. Механізми авторитарного впливу включають репресії, цензуру, політичні переслідування та маніпуляцію державними інститутами для забезпечення лояльності населення. Водночас, ці режими часто використовують демократичні інструменти, як вибори, для створення ілюзії законності та підтримки власного авторитету. У таких умовах значно обмежується можливість громадян вільно виражати свою думку, а контроль над інформацією і політичними процесами здійснюється через системи стеження, цензуру і пропаганду. У цьому контексті важливо проаналізувати, як саме авторитарні режими маніпулюють цими механізмами, щоб підтримувати своє існування, і які наслідки це має для суспільства в цілому.

Необхідно зазначити, що інколи авторитарні механізми можуть маніпулювати демократичними принципами, використовуючи їх для власних цілей, що призводить до спотворення та розмивання основних цінностей демократичного суспільства. Це може зруйнувати довіру громадськості до демократичних ідеалів, оскільки вони починають використовуватися як інструмент маніпуляцій з боку тих, хто знаходиться при владі. Для запобігання подібним процесам потрібно здійснити очищення управлінських структур від корумпованих чиновників, що діють в інтересах особистих вигод, а не на благо суспільства.

В політиці та управлінні авторитаризм передбачає жорстке підкорення владі та обмеження свободи думки й дій особистості [26, с. 94]. Механізми авторитарного впливу характеризуються відсутністю чіткої передачі виконавчої влади, а також запереченням базових громадянських прав і свобод. Влада в такому контексті зазвичай сконцентрована в руках лідера або вузької елітної групи, що приймає рішення без врахування інтересів населення. Хоча термін "авторитаризм" зазвичай застосовується до всіх форм недемократичного правління, є необхідність чіткого розмежування між авторитарними та тоталітарними режимами. Останні активно використовують державні інститути для маніпуляцій над свідомістю населення, нав'язують ідеологічний конформізм і здійснюють всебічний контроль над всіма аспектами життя. Такі режими намагаються виховати беззаперечну відданість серед громадян, як до режиму загалом, так і до конкретного лідера [33].

У тоталітарних режимах будь-яке інакомислення жорстоко пригнічується через репресії, ув'язнення або навіть страту. Політична довіра в таких системах зазвичай надзвичайно низька, оскільки громадяни заохочуються до стеження і доносів один на одного, виконуючи роль інформаторів режиму. Після закінчення холодної війни авторитарні та тоталітарні режими зазнали значних змін, а науковці почали розглядати їх як застарілі й неефективні. В останні десятиліття розвиток середнього класу, студентських рухів і організованого робітництва сприяв поширенню демократії, що призвело до утвердження демократичних режимів у багатьох країнах світу.

Однак після фінансової кризи 2007–2008 років знову спостерігалися тенденції до кризи демократії, а також повернення до авторитарних практик, особливо в економічній сфері. Хоча багато авторитарних країн досі проводять вибори, їх чесність і конкурентоспроможність часто

ставляться під сумнів, і результати виборів не завжди відображають волю народу [8].

У деяких випадках диктатори дозволяють опозиційним силам отримати певний успіх, щоб створити вигляд демократичного правління. Це можна побачити в Венесуелі, де Ніколас Мадуро дозволив опозиції здобути значну частину голосів на виборах 2018 року [49, с. 5]. У більшості авторитарних режимів дозволяється існування символічної опозиції, але її члени часто стикаються з загрозами переслідувань або ув'язнення. Крім того, виборці в таких країнах часто піддаються дезінформаційним кампаніям, що направлені на дискредитацію опозиційних кандидатів.

Громадянське суспільство в умовах авторитаризму серйозно обмежене. ЗМІ не є повністю підконтрольними державі, але журналісти часто стикаються з обмеженнями свободи слова і не можуть вільно критикувати уряд. Порушення таких обмежень призводить до серйозних наслідків, таких як ув'язнення, переслідування, погрози або штрафи [25, с. 45].

Отже, на сучасному етапі світової політики можна спостерігати загострення боротьби між демократією та диктатурою, між захистом прав людини і їх обмеженням, між свободою та контролем, між розвитком та стагнацією.

У результаті аналізу можна зробити висновок, що сучасні авторитарні та тоталітарні режими продовжують представляти серйозну загрозу для демократичних процесів, громадянських прав та свобод. Вони використовують демократичні принципи як інструменти маніпуляції, спотворюючи їх основні цінності та підриваючи довіру громадян до демократичних інститутів. У таких режимах влада концентрується в руках невеликої еліти, що приймає рішення без врахування інтересів населення, а будь-яка форма інакомислення жорстоко репресується. Хоча в останні десятиліття спостерігалася певна демократизація в багатьох регіонах світу,

після глобальної фінансової кризи 2007–2008 років авторитарні тенденції знову набули сили, що загрожує демократичним досягненням і правам людини. Це підкреслює необхідність постійної боротьби за захист демократичних цінностей, громадянських свобод і політичних прав, а також за очищення управлінських структур від корупції та недоброчесних елементів.

Висновки до розділу 3

1. Отже, на відміну від жорстких обмежень і контролю, притаманних авторитарним інститутам, демократичні інститути являють собою систему управління, засновану на колективній волі та згоді керованих, відповідальності влади перед усіма членами суспільства, непохитної відданості верховенству права та непохитності дотримання основних прав і свобод людини.

2. У гібридних режимах вибори можуть проводитися, але вони не завжди є чесними та вільними. Часто результати виборів передбачувані та контролюються, щоб забезпечити перемогу існуючого режиму. Вибори можуть бути використані як інструмент легітимації влади.

3. На сучасному етапі у світовій політиці можемо спостерігати загострення конкурентної боротьби між демократією і диктатурою, між захистом прав людини і жорстким обмеженням цих прав, між свободою і всебічним контролем, між розвитком і стагнацією.

ВИСНОВКИ

Концепт «гібридного режиму» розвивався на основі аналізу політичних реалій, де режим використовує елементи як демократичних, так і авторитарних практик. Спочатку гібридні режими були визначені як напів демократичні системи, в яких формально існували демократичні інститути, але на практиці вони часто порушували основні принципи демократії. З часом цей концепт еволюціонував, оскільки виявилось, що деякі режими не можна чітко віднести до демократичних чи авторитарних. Гібридний режим став трактуватися як політична система, в якій панують демократичні інститути, але влада залишається жорстко контрольованою, а вибори та інші демократичні механізми використовуються для підтримки авторитарного контролю. Таким чином, сучасне розуміння цього терміну включає в себе як внутрішню політичну нестабільність, так і вплив зовнішніх чинників на державний розвиток.

Гібридні режими є специфічною категорією політичних систем, що поєднують елементи демократичного та авторитарного правління. Основні характеристики таких режимів включають наявність формальних демократичних інститутів, таких як вибори, але їхнє функціонування часто обмежується маніпуляцією чи фальсифікацією результатів. Влада в таких режимах зосереджена в руках обмеженої еліти, а політичні свободи та громадянські права можуть бути серйозно обмежені, хоча й не повністю ліквідовані. Режими можуть використовувати пропаганду і контроль за медіа для підтримки авторитарного контролю, одночасно забезпечуючи існування демократичних інститутів для збереження легітимності влади на міжнародній арені. У результаті гібридні режими проявляються як нестабільні, з певними демократичними інституціями, але з суттєвими дефектами в їхньому функціонуванні.

Теоретичні моделі гібридних режимів, зокрема класифікація на «напівдемократії» та «напівавторитаризми», дозволяють краще зрозуміти їхню природу та відмінності. Напівдемократії характеризуються наявністю виборчих процесів і певних політичних свобод, але з обмеженнями щодо реальної конкуренції та доступу опозиції до влади. Напівавторитарні режими, в свою чергу, зберігають демократичні інститути, але використовують їх для зміцнення влади правлячої еліти та обмеження політичних прав і свобод. Такі моделі вказують на важливість розмежування різних типів політичних систем за критеріями демократичності та авторитарності, що дозволяє точніше класифікувати та вивчати гібридні режими на практиці.

Соціально-економічні умови є одними з основних факторів, що впливають на формування гібридних режимів. В умовах соціальної нерівності, економічної кризи та нестабільності виникає потреба у зміцненні державного контролю, що часто веде до посилення авторитарних елементів у політичному житті. Гібридні режими можуть виникати в умовах недостатнього розвитку громадянського суспільства та економічних проблем, які викликають недовіру до демократичних інститутів і спонукають населення підтримувати більш централізовану та сильну владу, навіть якщо вона обмежує їхні права та свободи. Тому соціально-економічні передумови є важливими для розуміння того, як і чому розвиваються гібридні режими.

Політична культура та історичні традиції мають важливе значення для формування гібридних режимів. Країни з довгою історією авторитарного правління або слабкими демократичними традиціями мають більше шансів на виникнення гібридних режимів. Політична культура, яка характеризується недовірою до демократичних процесів і звичкою до централізованої влади, може стати основою для зміцнення авторитарних елементів у політичному житті, навіть якщо формально зберігаються

демократичні інститути. Історичні традиції також можуть визначати здатність країни до розвитку демократичних процесів та інститутів, що може призвести до гібридизації режиму.

Глобалізація міжнародних відносин має значний вплив на формування гібридних режимів, оскільки зростання міжнародної взаємодії і обміну інформацією створює певні тиски на уряди, змушуючи їх адаптувати свої політичні практики. З одного боку, глобалізація може сприяти розвитку демократичних інститутів через вплив міжнародних організацій та норм, але з іншого боку, вона може також стати фактором стабільності для авторитарних режимів, які використовують глобалізацію для збереження економічної та політичної влади. Гібридні режими можуть використовувати глобальні тенденції на свою користь, щоб зберігати контроль, при цьому маніпулюючи зовнішньою підтримкою для підтримки легітимності.

Поєднання демократичних та авторитарних інститутів є характерною рисою гібридних режимів, де формально існують демократичні механізми, такі як вибори та громадянські права, але їхнє реальне виконання обмежене через авторитарний контроль. Таке поєднання забезпечує збереження ілюзії демократії, дозволяючи правлячій еліті зберігати зовнішню легітимність на міжнародній арені, водночас контролюючи політичну ситуацію всередині країни. Це створює ситуацію, в якій демократичні інститути стають інструментом для зміцнення авторитарної влади, а політична конкуренція часто є формальною або фальсифікованою.

У гібридних режимах вибори виконують подвійне завдання: вони є елементом демократії на поверхневому рівні, але на практиці часто використовуються як засіб контролю за політичним процесом. Формально вибори можуть виглядати як демократичний процес, однак маніпуляції, фальсифікації, обмеження свободи медіа та політичних прав опозиції часто роблять їх інструментом для збереження авторитарного контролю. Таким

чином, хоча вибори в гібридних режимах можуть виглядати демократичними, насправді вони здебільшого служать для зміцнення існуючої влади.

Обмеження громадянських прав і свобод є ключовим елементом авторитарного впливу в гібридних режимах. Влада використовує різноманітні механізми для контролю за населенням, зокрема через обмеження свободи слова, переслідування опозиційних груп, цензуру і маніпуляцію інформацією. Водночас, ці режими часто застосовують так звану «легітимність» демократичних інститутів, що дозволяє їм зберігати зовнішній вигляд демократичності, приховуючи реальні репресивні практики. Це обмеження прав і свобод не лише посилює авторитарний вплив, але й робить демократію ілюзорною для населення, яке може бути обмануте зовнішнім виглядом політичних свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш Н. П. Поняття «правовий режим земель»: підходи до тлумачення. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2009. Вип. 49. С. 179–180.
2. Батюк Д. А., Кисленко Р. В. Типологія гібридних політичних режимів. Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2013. Вип. 6(I). С. 18–22.
URL:https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fsnm/program_56d3e6374fa4d.pdf#page=18 (дата звернення: 21.04.2025).
3. Бойчук М. А. Демократичний процес в Україні: проблема вибору і механізмів реалізації : автореф. дис ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Микола Андрійович Бойчук. Київ, 2012. 30 с.
4. Горбатенко В. П. Російська модель «безмежної» гібридної війни: основні характеристики. Політичне життя. 2024. С. 5–11.
URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/16085> (дата звернення 09.05.2025).
5. Грабовський С. Про гібридний режим. Главком. 2023.
URL:https://glavcom.ua/columns/sgrabovskiy/pro-gibridniy-rezhim-561417.html#google_vignette (дата звернення: 09.05.2025).
6. Даймонд Л. Чи пройшла третя хвиля демократизації. Поліс. 1999. № 1. С. 98–110.
7. Дзюбенко Ю. М. Демократичні та авторитарні тенденції Східноєвропейських та Центрально-азійських країн пострадянської Європи. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), А. В. Полухіна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса : Фенікс, 2016. – Вип. 58. – С. 95–105.
URL:<https://dspace.onua.edu.ua/items/70e07979-3849-472c-ac06-cae8c5e98ecb> (дата звернення 09.05.2025).

8. Дзюбенко, Ю. М. Феномен гібридних режимів в сучасному політичному просторі : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Юлія Михайлівна Дзюбенко; наук. кер. М. А. Польовий; Нац. ун-т "Одес. юрид. академія". – Одеса, 2016. – 210 с.
URI:<http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1669> (дата звернення 17.05.2025)
9. Єгоров Г., Гур'єв С., Сонін К. Свобода ЗМІ, бюрократичні стимули та ресурс. Робота Центру демократії, розвитку та верховенства права (CDRL). № 71. 2006.
10. Ємельяненко М. Особливості доступу до послуг з охорони здоров'я у країнах із гібридними режимами: корупційна складова. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/abd7a3bf-ed6a-4018-9303-4acfdc2c8d47/content> (дата звернення: 09.05.2025).
11. Зеленько Г. . Інституційна спроможність України в умовах війни: стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 23 серпня 2024 року. Вісник Національної академії наук України, 2024 (9). С. 49-58. <http://e.surl.li/fmkqro>
12. Звуздецький Є. О. Гібридний режим: сутність і особливості. Вінницький національний технічний університет. 2021. С. 1–2.
URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/45435/11172.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 07.05.2025).
13. Козаченко Роман Анатолійович. Політичний режим та його вплив на розвиток правової системи // Правовий часопис Донбасу. 2024. № 4. С. 16–20.
URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/282/259> (дата звернення 09.05.2025).
14. Козловець М. А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства. Вісник

Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого": збірник наукових праць. Політологія. Харків, 2017. №2. С. 74–87.

URL:file:///C:/Users/Юрист/Desktop/vnuuaup_2017_2_9.pdf (дата звернення: 28.04.2025).

15. Кополовець Р. Поняття та класифікація "гібридних політичних режимів" у дослідженні трансформаційних процесів. Регіональні студії. 2020. № 20. С. 16–20.
16. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014). Чернівці: Книги – XXI, 2016. 552 с. URL:http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0013848.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0 (дата звернення: 28.04.2025).
17. Міжнародні відносини: соціокультурний вимір XXI ст.: монографія / За заг. ред. докт. політ. наук, проф. І.О. Костиря. Київ: КНУКіМ. 2024. 248 с.
URL:https://www.kmv.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/2024_mizhnarodni_vidnosyny_socziokulturnyj_vymir_monografiya.pdf (дата звернення: 11.04.2025).
18. Моїсеєнко Д. М. Політичний режим постсоціалістичної України як елемент форми перехідної держави. Публічне право. Київ, 2016. №4. С. 231–238. URL:
file:///C:/Users/Юрист/Desktop/pp_2016_4_31.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
19. Панасюк О. П., Олійник С. М., Литовченко В. П. Глобалізація та її виклики для національних суверенітетів: аналіз впливу глобалізаційних процесів на сучасне міжнародне право. Академічні візії, (33). С. 1–12. URL: <https://academy->

vision.org/index.php/av/article/view/1238/1119 (дата звернення: 11.04.2025).

20. Політологія: Навчальний посібник / Валентина Штанько, Наталія Чорна, Тетяна Авксентьева, Лідія Тіхонова; Мін-во освіти і науки України, Науково Методичний центр вищої освіти. 2-є вид., перероб. і доп.. К. Центр учбової літератури, 2007. 287 с.
21. Приватноправові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. 471 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/04/zbirnyk_materialiv_konferenczii_06_10_2023-2.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
22. Ремізов А. Гібридний політичний режим: деякі проблеми концептуалізації. Social-science: український науковий журнал. 2012. URL: [https://social-science.uu.edu.ua/Гібридний політичний режим: деякі проблеми концептуалізації-> Статтяarticle/848](https://social-science.uu.edu.ua/Гібридний_політичний_режим:_деякі_проблеми_концептуалізації->_Статтяarticle/848)
23. Романцов Ю. Поняття та види гібридних політичних режимів. Приватноправові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 99–101. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/04/zbirnyk_materialiv_konferenczii_06_10_2023-2.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
24. Скрипнюк О. О. Гібридний політичний режим: до проблеми позиціонування. Альманах права. 2022. Вип. 13. С. 297–303.
25. Стоцький Я. Основи демократії. МАУП. № 3. 2011. С. 45.

26. Сухонос В. В. Сутність і функції державного авторитарного режиму в умовах переходу до демократії (теоретико-методологічний аналіз). Юридичні науки. 2. 2000. С. 94.
27. Шипунов Г. Інституційні особливості посткомуністичних політичних режимів як детермінанта розвитку (пост)комуністичних партій. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2023. Вип. 50. С. 213–220.
URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/50_2023/28.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
28. Шипунов Г. Політичні режими посткомуністичних держав та специфіка організаційної еволюції політичних партій: особливості дослідження. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2023. Вип. 48. С. 322.
URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/48_2023/40.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
29. Щедрова Г. П. Інституціональна дисфункція політичної еліти в Україні. Гілея: науковий вісник. Київ, 2017. Вип. 120. С. 238–242.
30. Юридична енциклопедія: [в 6 т.] / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. Київ: «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 5. 2004. 736 с.
31. Antoszewski A., Herbut R. Systemy polityczne współczesnego świata. Warszawa: 2001; 2006. URL: <https://surl.li/viosdu> (дата звернення 18.05.2025)
32. Bermeo, N. (2016). On democratic backsliding. Journal of Democracy, 27(1), 5-19. URL: <https://doi.org/10.1353/jod.2016.0012if.es.org> (дата звернення 24.05.2025)

33. Brownlee J. Authoritarianism in an Age of Democratization. New York: Cambridge Univ. Press. 2007. P. 21. URL: <https://surl.li/bfczgp> (дата звернення 21.05.2025)
34. Carothers Th. How Democracies Emerge. The «Sequencing» Fallacy. Journal of Democracy, Vol. 18, nr. 1, January 2007. URL: <https://surl.li/moidvx> (дата звернення 18.05.2025)
35. Diamond L. Thinking About Hybrid Regimes. Journal of Democracy, №13 (2), 2002. P. 21–35. URL: <https://surl.li/hynwwp> (дата звернення 18.05.2025)
36. Dr. Christina Cottiero, Dr. Cassandra Emmons. Understanding and Interrupting Authoritarian Collaboration. IFES – The International Foundation for Electoral Systems. 2024. URL: <https://www.ifes.org/publications/authoritarian-collaboration> (дата звернення: 09.05.2025).
37. Gilbert L., Mohseni P. Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes. Studies in Comparative International Development. 2011. Vol. 46. № 3. P. 270–297.
38. Goode, J. Paul. Redefining Russia: Hybrid Regimes, Fieldwork, and Russian Politics. Perspectives on Politics, vol. 8, no. 4, 2010, pp. 1055–75. JSTOR. URL: <https://www.jstor.org/stable/40984284> (дата звернення 17.05.2025).
39. Hale, H. E. Eurasian Politics as Hybrid Regimes: The Case of Putin's Russia. ResearchGate. 2013. URL: <https://surl.li/wvqrwy> (дата звернення: 09.05.2025).
40. Hybridity / Definition. Encyclopedia. URL: <https://surl.li/wfjgrs> (дата звернення: 07.05.2025).
41. Levitsky S., Way L. The Rise of Competitive Authoritarianism. Journal of Democracy. 2002. Vol. 13. № 2. P. 54. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/elections-without->

- [democracy-the-rise-of-competitive-authoritarianism/](#) (дата звернення: 28.04.2025).
42. Levitsky S. Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War (Problems of International Politics). Cambridge University Press, 2010.
URL: https://books.google.com.ua/books/about/Competitive_Authoritarianism.html?id=NZDI05p1PDgC&redir_esc=y (дата звернення: 28.04.2025).
43. Levitsky S., Way L. Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War (Problems of International Politics). Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 536 p.
URL: https://books.google.com.ua/books/about/Competitive_Authoritarianism.html?id=NZDI05p1PDgC&redir_esc=y (дата звернення: 28.04.2025).
44. Merkel, W. (2004). Embedded and defective democracies. Democratization, 11(5), 33-58. URL: <https://doi.org/10.1080/13510340412331304598Taylor & Francis Online+2Taylor & Francis Online+2SCIRP+2> (дата звернення: 24.05.2025)
45. Morlino L. Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion? European Political Science Review, Vol.1 (2), 2009. P. 273–296.
46. O'Donnell G. Delegative democracy. Journal of Democracy, №5 (1), 1996.
47. O'Donnell G. Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism. Berkeley: University of California Press, 1973. 219 p.
URL: <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2020/05/modernization-and-bureaucratic-authoritarianism.pdf> (дата звернення: 28.04.2025).

48. Philip G. Roeder. Varieties of Post-Soviet Authoritarian Regimes. Post-Soviet Affairs. 1994. № 10 (January-March). P. 63.
URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Varieties-of-Post-Soviet-Authoritarian-Regimes-Roeder/d442d527a6f58c803fd84429acfa7fd074c28ceb> (дата звернення: 28.04.2025).
49. Pridham G. EU Enlargement and Consolidating Democracy in Postcommunist States. Journal of Common Market Studies, 40, 2002.
50. Schmitter P. The Consolidation of Democracy and Representation of Social Group. American Behavioral Scientists. 1992. Vol. 35 (March/June). № 4/5. P. 422–449.
URL: <https://www.eui.eu/documents/departmentscentres/sps/profiles/schmitter/pcscv.pdf> (дата звернення: 28.04.2025).
51. Schmitter P. The future of «real-existing» democracy.
URL: http://iisdb.stanford.edu/evnts/5844/SchmitterFUTURE_OF_Democracy3.pdf.
52. The Decline of Economic and Political Freedom After Covid-19: A New Authoritarian Dawn? edited by Christopher A. Hartwell (ZHAW School of Management and Law / Kozminski University).
URL: <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/File/8580/4061> (дата звернення 17.05.2025).

